

ÖRÖKSÉG ÉS INDÍTÁS

A gyermekek világa iránti érdeklődésem sepsiszentgyörgyi muzeológusi munkámban gyökerezik. Itt kerültem szemtől szembe két újabb néprajzi tárgycsoport leltározása, rendszerezése és kiállítása során a gyermekek hagyományos tárgyi és szellemi műveltségjavainak jelentős hányadával. Az egyik, a Jóbarát című gyermeklap fiatal olvasótáborát által létrehozott játékgyűjtemény a romániai magyar gyermekek játékkészletének gazdagságáról, változatoságáról, táji eltéréseiről tájékoztatott¹, a másik, a Dolgozó Nő pályázatára készült félszáznyi gyermekruha, illetve csecsemőkelengye pedig öltöztetésük módjából nyújtott ízelítőt².

Kíváncsiságom csakhamar meghaladta a múzeumi forrásokat, s kiterjedt a gyermekek egész hagyományos világára: anyagi és szellemi műveltségére, életformájára, a családban és a falu társadalmában elfoglalt helyére, a nevelés, nevelődés és hagyományozódás egész folyamatára.

Mit tud minderről a néprajztudomány? A magyar kutatókat eddig főként részletkérdések, így a csecsemőkori hiedelemkör³ és a gyermekjátékok⁴ foglalkoztatták. Ezért az ilyen természetű adatközlések száma könyvtáryira rúg már, és nincs hiány sem reprezentatív összefoglaló munkákban⁵, szöveggyűjteményekben⁶, sem módszertani útmutatókban⁷, rendszerezési kísértetekben⁸. Annál ritkábbak viszont a gyermekek testi gondozásáról⁹, munkájáról¹⁰ és ünnepeiről¹¹, hagyományokba nevelődéséről¹² tudósító följegyzések. Pedig Herrmann Antal már a múlt században felhívta rájuk szaktársai figyelmét: „Összegyűjtessék mindazon hagyomány, szokás, szabály, elv stb., mely az ország összes vidékein, az összes népfajoknál a gyermek testi-lelki nevelését illetően általánosan és szórványosan dívik.”¹³ A néprajzosokat a századfordulón a pedagógusok is bekapcsolták gyakorlati indítékú gyermektanulmányozást mozgalmukba. Az 1903-ban amerikai és német mintára¹⁴ megalakuló Gyermektanulmányozási Bizottság kérdőíveket dolgozott ki a gyermek fejlődését meghatározó lelki tényezők és családszociológiai állapotok fölmérésére¹⁵. A kérdőívekre kevés válasz érkezett¹⁶. A néprajzosok passzivitása, azaz egyoldalú beállítottsága nyilvánvalóan a néprajztudomány akkori fejlettségi szintjével magyarázható: a szakma jelentős eredményeket mutatott fel mind az anyagi, mind a szellemi műveltségjavak tanulmányozása terén, azonban a köztük levő összefüggéseket megvilágító társadalmi intézmények, szervezetek és egyének kapcsolatrendszerével, élettevékenységével még alig foglalkozott, e műveltség-elemek létrehozóit, hordozóit és őrizőit figyelmen kívül hagyta. Így nem is csoda, ha a későbbiek során kibontakozó és lassan felzárkózó társadalomnéprajz¹⁷ magyar művelői közül eddig mindössze hárman választották monográfiájuk témájaként a gyermeket. Az úttörés nehéz munkáját Gönczi Ferenc végezte, aki az 1930-as évek Somogy megyei magyar, horvát és német ajkú lakossága körében végzett körültekintő, a testi, lelki és erkölcsi gondozás és nevelés minden vonatkozására kiterjedő kutatást¹⁸. Vizsgálódását a gyermekáldásra vonatkozó népfelfogással kezdte, majd a részletkérdéseket a csecsemőkortól a kamaszkorig kísérte végig, s közben kitért különböző eljárások helyes vagy helytelen voltára. Nem sokkal később a Gönczi és a külföldi szociológusok nyomdokain¹⁹ Kresz Mária egy kalotaszegi falu, Nyárszó példáján szemléltette, hogy miként válik a parasztgyermek felnőtté, mi módon nevelődik bele a parasztelelrendjébe, hogyan sajátítja el fokozatosan a helyi hagyomá-

nyos műveltség elemeit, és hogyan illeszkedik a falu társadalmába²⁰. Anyagát a gyermek egymásra következő, de jellegzetességei révén jól elhatárolható életciklusai szerint rendezte.²¹ Csak sajnálni lehet, hogy rendkívül tanulságos, újszerű monográfiájának eddig csupán részletfejezetei jelentek meg²². A harmadik szerző, Kiss Lajos, a hódmezővásárhelyi szegénysorsú kisfiúk és kisleányok életútjának alakulási lehetőségeit életképszerűen, érzelmi telítettséggel, ihletetten ábrázolta²³.

Mivel az egyéni és közösségi élet megnyilvánulásai „az egyes közösségek helyi történeti múltjának megfelelő sajátos formákat öltenek, [...] és e megnyilatkozási formák további, minél alaposabb megismerése, elmélyült elemzése, [...] helyes értelmezése terén a néprajztudománynak még sok törleszteni valója van”²⁴, hasznos, de nehéz vállalkozásnak tűnt szülőföldemen, a Sepsiszentgyörgyi Múzeum gyűjtőterületén, Háromszéken is felkutatni a gyermekélet hagyományait. A nehézséget az okozta, hogy az itt élő szabad székely népesség valamennyi székelyföldi szomszédjánál gyorsabb ritmusban polgárosult, s ez a folyamat már a múlt században megindult.²⁵ Munkám jó eredménye érdekében igyekeztem a tájegység leghagyományörzőbb vidékéről, az egykori Kézdiszék területéről választani kutatópontomat, a természeti környezete, valamint a lakosság foglalkozása és életmódja szerint is minél tipikusabb falut. Ebben a végső döntést a Jóbarát játékgyűjtő pályázata sugallta: így esett választásom az egyik legintelligensebb kis gyűjtő — ma végzett tanítónő —, Szász Veronka falujára, Esztelnekre, melynek elzártságát fokozza a vasútállomás hiánya is. Itt, a helybeli falusi gazdálkodó és értelmiségi családoktól kapott megértő támogatás révén — amelyért ezúton is hálás köszönetet mondok — zavartalanul, kedvező körülmények között végezhettem gyűjtőmunkámat.

Várakozásomhoz híven, 30—40 évvel Gönczi Ferenc, Kresz Mária és Kiss Lajos után, az esztelneki gyermekéletről a somogyitól, kalotaszegitől és hódmezővásárhelyitől némiképp eltérő, alapvető vonatkozásaiban azonban hasonló, nem kevésbé érdekes képet vázolhattam; és ebben a tényben nincs is semmi meglepő. A helyi-környezeti és történeti feltételek mögött ugyanis mindenütt azonos termelési-gazdasági viszonyok munkálnak²⁶. Erről győznek meg más vidéki gyűjtéseimből²⁷, a múzeumi gyűjteményből és a szakirodalomból²⁸ megismert további párhuzamok is.

Remélem, hogy a gyermekvilág, az esztelneki gyermek életének megismerése nemcsak a néprajzkutatók számára lehet tanulságos (amiként ennek a múzeumi játékgyűjtemény értelmezésében én magam is hasznát vettem), hanem haszonnal forgathatják a nevelés gondjain töprengők is. S mint a Gönczi Ferenc könyvét útra bocsátó Matolcsy Sándor, én is „hiszem, hogy ez a könyv mindnyájunknak szívéhez közelebb hozza életünk legnagyobb kincsét, annak legnagyobb értelmét, földi életünk folytatását, a gyermeket”²⁹.